

jék és egy határkérdés ilyen, vagy amolyan eligazításáért áldozatul dobják fiaik tízezreit, ha ez a tízezer és tízezer ember elég becses volna nekik! Háború csak ott lehetséges, ahol az embernek csekély az értéke.

Az embernek ez a csekély értékelése, mely a háborút lehetővé teszi, nemcsak a háborúban nyilvánul meg, de megnyilvánul béke idején is mindenütt és mindenben. Abban is, hogy a közhatóságok miképpen bánnak az egyes emberrel; abban is, hogy az egyesek miképpen bánnak felebarátaikkal és önmagukkal. Naponta történnek ipari balesetek, mert a munkás értéke kisebb, mint a balesetet elhárító felszerelésé; naponta olvashatunk földmivesekről, akik megölik egymást az örökségért, öngyilkosokról, akik eldobják életüket, amely értéktelen számukra, mert sok benne a fájdalom és kevés az öröm.

Ha végignézzük az emberiség nagy csoportjain, azt látjuk, hogy a háborúk gyakorisága és kegyetlensége egyes arányban áll az embernek minden téren megnyilvánuló értékelésével. Minél elmaradottabb világrészbe megyünk, annál kisebbek az államok s annál többet háborúskodnak de egyszersmind annál kisebb béke idején is a személyes vagyonszükséglet s az egyes ember védelme az önkényes, vagy a társadalom pressziójával szemben — és viszont minél műveltebb népek közé megyünk, annál inkább látjuk mindezek ellenkezőjét.

A háború lehetősége és az ember értékelése között szoros összefüggés van. És így, ha meg tudjuk állapítani, mitől függ az ember értékének alakulása: akkor már azt is tudjuk, mitől függ a háború kisebb, vagy nagyobb lehetősége, vagy esetleg teljes kiküszöbölése.

A gazdasági javakra nézve azt tapasztaljuk, hogy azoknak értéke — legalább közvetlenül — mennyiségüktől függ; ha valamely jószágból kevesebb van, mint kellene, akkor az értéke fölemelkedik; viszont ha több van belőle, mint kellene, akkor az értéke alászáll. Az érték alakulásának ezt a szabályát — mutatis mutandis — a nem, gazdasági dolgokra is alkalmazhatjuk. Mert nemcsak gazdasági javakat értékelünk, hanem egyebeket is; a cselekedeteinket intéző tudatban a külvilág összes anyagi és szellemi dolgai értékelések alakjában tükröződnek; amint Nietzsche mondja: reánk nézve az egész világ értékelésekből áll. Az emberekhez való viszonyunk, irántuk való cselekedeteink is attól függenek, mekkora értéket alkotnak számunkra. Már most, ha a gazdasági javak érték-alakulását csakugyan alkalmazni lehet az emberekre is: nyilvánvaló, hogy egy oly társadalomban, ahol több az ember, mint jó és szükséges volna, ott az ember értéke alászáll és ott lehetséges a háború is.

Egy magános pusztaságban, egy Robinzon-szigeten élő ember számára egy másik ember szinte végtelen nagy érték és pedig nem csupán szellemileg, de gazdaságilag is, mert a másik ember jelenléte a munka kooperatív elvégzését teszi lehetővé és így megkönnyíti megélhetését. Egyáltalán azt lehet mondani bizonyos tekintetben, hogy jó a termelésnek és az egyes ember megélhetésének szempontjából, ha minél nagyobb az emberek száma: mert annál tökéletesebb lehet a munkamegosztás, a közlekedő-eszközök kihasználása és még sok egyéb, ami minden egyesre nézve hasznos. És ha az emberiségnek végtelen nagy tér és végtelen sok kenyér állna a rendelkezésére: mindenki számára az volna kívánatos, hogy végtelen sok ember legyen a

Az emberélet értéke és a nő értéke.

Írta : DANIEL ARNOLD.

Legyenek bármilyen borzalmasak a háborúk hírei, amelyek életerős férfiak ezreinek és tízezreinek kínos vértanúságáról szólnak: van mögöttük egy még nagyobb borzalom, amely abban rejlik, hogy ezek az életerős ezrek és tízezrek a szomorú halált, amely őket érte, vagy legalább¹ annak kockázatát rendszerint önként vállalták, más százezer bajtársukkal együtt. A nagy embertömegek lelkében lakozó — talán öntudatlan, talán tudatos — világfájdalom szörnyű mennyiségét árulja el ez a tény, amelyet már észre sem veszünk, annyira megszoktuk; sőt az iskola padjain megtanítottak bennünket még arra is, hogy tetszéssel fogadjuk, ha azt halljuk, hogy itt és emitt tízezer ember önként jelentkezett katonának a háború kitörésekor; vagy hogy ez és ez a sereg dalolva ment az ütközetbe. Ám ezek az önként jelentkezők és a harctéren dalolók lelkesedést ébresztő cselekedetükkel csak azt járulják el, hogy az életüket nem értékelik valami sokra, mert különben nem dobnák oda egy hangulatért, amely lehet szép és emelkedett, de csak hangulat, — az élet pedig több minden hangulatnál.

Embereket, akik saját életüket megfelelően értékelik, nem lehet tömegesen a vágóhídra vinni. De a népek maguk is ugyancsak tartózkodnának attól, hogy harctérre küld-

világon és mindig, mindenütt nagy volna az ember értéke. Tényleg azonban a társadalom rendelkezésére álló föld korlátozott területű, a termőképességét pedig nem lehet végtelenül növelni; következésképp ha kívánatos is, a munkamegosztás előnyei miatt, hogy sok legyen az ember: az is kívánatos, hogy ne legyen több, mint amennyinek még bőven jut kenyér, mert ha több, akkor nő a munkamegosztás nem használ annyit, mint amennyit a földben és kenyérben való szükség árt minden egyesnek. Minél erősebben válik érezhetővé a földben való hiány, annál kellemetlenebbé válik az emberek élete, annál inkább megfogyatkoznak benne az örömeik és megsokasodnak benne a fájdalmak; annál élesebben versengenek az egyesek és csoportok a földért és kenyérért. Ilyen állapotban az emberek számára saját életük értéke és embertársaik értéke alászáll. És ha a megélhetés igen nehéz, s a viszonyok nyomása igen nagy, ak-

fenn a tömeg fölött való uralmukat. Mivel pedig a háború esetleges anyagi hasznából főleg az arisztokrácia tagjai veszik ki részüket: igen gyakran éppen ők kezdeményezik a háborút. De *kezdeményezzen* egy-egy háborút bárki, bármi okból; azt, hogy a háború egyáltalán lehetséges, csak egy végső okra lehet visszavezetni: az ember alacsony értéke, melyet a földben, kenyérben való szükség okoz.

Mivel az emberekben még eddig mindig megvolt — általánosságban - - a hajlandóság arra, hogy mértéktelenül elszaporodjanak: az emberiség eddigi történetében a túlnépesedés majdnem állandó állapot volt, csak ritkán enyhült egyes kedvező időszakokban, amikor a mezőgazdaság egy-egy tökéletesebb módszerének elterjedése, vagy valamely más körülmény hirtelen megnövelte a társadalom rendelkezésére álló tápszermennyiséget, — bár az élelmi körnek egy-egy ilyen tágulását csakhamar újból kitöltötte az emberek to-

Versecsgin : A háboru apotheózisa.

kor a felgyülemelő sok fájdalomérzés s a másokkal való örökös súrlódás valami rejtett elkeseredést, világgyűlöletet vált ki az egyesben, amelyet mégis el kell nyomnia a másokkal való gazdasági együttműködés szüksége miatt, de alkalmilag explodiál ez a felhalmozódó fájdalomanyag és vadság, durvaság lesz belőle a háborúban.

Ez a súlyos helyzet, mely a földben, kenyérben való hiány fölléptével és fokozódásával a nagy tömegek osztályrésze lesz, nem terjed ki a társadalom összes tagjaira; — a tömegből kiválik az arisztokrácia, amelynek tagjai jólétben élnek, sőt a jövedelmük — adott termelés mellett — annál nagyobb, minél nagyobb a tömegre nehezedő ínség-nyomás. Azonban az arisztokrácia tagjai sohasem értékelhetik többre az életet — még saját életüket sem — mint a nagy tömeg; ha többre értékeli: nem tarthatják

vábbi elszaporodása. Mindazonáltal, a visszaesések dacára, az idők folyamán mégis határozottan javult az emberiség sorsa, mert ismereteinek tárházával együtt gyarapodott a lehetősége is annak, hogy újabb és újabb élelmi forrásokat nyisson meg. Különösen a XIX. század közepe óta lehet észlelni ezt a tendenciát, amióta a kultúremberiség élelmezésébe mindig újabb és újabb amerikai és egyéb tengerentúli termőföldterületek kapcsolódnak be, s a mezőgazdasági technika haladása mindinkább lehetővé teszi a régi földterületen is a termések gyors nagyobbítását. Az emberiség mindinkább ura lesz a természetnek és ez a körülmény remélni engedi, hogy az emberiség sok ezredéves nyomorúsága, a földben és kenyérben való szükség mindinkább enyhülni fog. Annál jogosultabb ez a remény, mert az emberiség nem csupán

rasága fölött is: — minden kultúrországban azt lehet tapasztalni, hogy az egyes házaspárok önmaguk és utódaik érdekében mérséklék szaporaságukat — és ez a jelenség, mely a születések arányának csökkenésében nyilvánul, mindig több országra és egyre mélyebb társadalmi rétegekre terjed ki. Ha azonban a földben, kenyérben való szükség enyhülni fog és idővel meg fog szűnni: akkor meg fog szünni vele együtt a háború lehetősége is.

A haladás abban az irányban, hogy a háborúk egyre ritkábbak és valószínűségük egyre csökken, már eddig is félreismerhetetlen. És azt is könnyű fölismerni, hogy a békére való hajlandóság, mely a kultúr nemzeteket mindinkább jellemzi, a megélhetés fokozódó könnyebbségével függ össze, amely az egyes ember helyzetét kellemesebbé és függetlenebbé teszi; az egyének e fokozódó gazdasági függetlensége hozza magával a népjogok kiterjeszkedését, amelyet korunkban tapasztalunk. Az ember értéke minden vonalon emelkedik, aminek egyik jele, hogy mindinkább megbecsülik már a palántát is, amelyből az ember lesz: a gyermeket. Kultúrországokban ez a tendencia egészen szembe-tűnő; olyannyira, hogy a huszadik századot már el is nevezték a gyermek évszázadának. Egy másik jellemző tünete a kornak a nő felszabadítására való törekvés. Ez is a földben, kenyérben való szükség enyhülésével függ össze. A nőmozgalomban a nő értékének emelkedése jut kifejezésre. Ezt az értékemelkedést három közvetlen okra lehet visszavezetni. Az első: a megélhetés könnyebbedése, amely a nő számára is mindinkább lehetővé teszi, hogy maga keresse kenyerét és a társadalom önálló, független tagja legyen. A második ok: a gyermek értékének emelkedése; ha nagyobb becse van a gyermeknek, nagyobb becse van az anyának is, aki világra hozza és fölneveli. A harmadik ok: a háborúskodás háttérbeszorulása. Ahol gyakori a háború, ott tehát a nőt már azért sémi értéklik! sokra, mert fegyverforgatásra sokkal kevésbé alkalmas, mint a férfi. Minél kevésbé játszik! szerepet az emberek értékelésében katonai képességük: annál magasabbra emelkedhetik a nő értéke. Jellemző, hogy a nők felszabadulása eddig is leginkább az Egyesült-Államokban, Ausztráliában és Újzéländban haladt előre; azokban az országokban, ahol a militarizmus szerepe — más országokhoz viszonyítva — a legkisebb és ahol egyszersmind a kenyérbőség, az egyén gazdasági függetlensége s a gyermek értéke a legnagyobb.

Az a haladás, amelyet a kultúremberiség a XIX. század közepe óta az általános jólét, az ember megbecsülése és a világbéke felé vezető utón megtett, az előző korhoz képest igen jelentékeny ugyan, de azért hiba volna túlbecsülni; még nagyon sok körülöttünk a különféle nyomorúság, még nagyon alacsony az ember árfolyama és még mindig lappang a háború lehetősége. És mindez azért, mert az emberiségnek még mindig nem áll a rendelkezésére akkora és olyan termékeny földterület, amekkorán ma alkalmazott termelómódjaival a mai igényeinek megfelelő tápszerményiséget megtermelhetné; és azért, mert ez a földben, kenyérben való szükség nem engedi kibontakozni a nagy temegék gazdasági jólétét. Erre a végső okra lehet visszavezetni minden társadalmi bajt, amelynek nyomását többé, vagy kevésbé érezzük, — legyen akár a lakásnyomorról, akár a gyermekhalandóságról, akár a nő alárendelt helyzetéről szó. Mindazon mozgalmaknak, amelyek e bajok egyike, vagy másika ellen küzdenek, szem előtt kellene tartaniok, hogy a különböző társadalmi nyomorúságok egymással összefüggenek; tehát az egyik ellen csak úgy küzdhetünk, ha a másik ellen is küzdünk; hogy mindvalamennyi bajnak együttvéve gazdasági gyökere van és valamennyit

csak egy úton lehet kiküszöbölni: a gazdasági jólét emelése útján.

Az öntudatra ébredt nők is csak úgy végezhetnek nemük felszabadítása érdekében igazán eredményes munkát, ha nem szorítkoznak a nők speciális sérelmeire, hanem küzdenek az összes társadalmi bajok ellen, amelyekkel az ő elnyomatásuk összefügg; ha küzdenek a militarizmus ellen, amelynek minden térfoglalása egyértelmű az ő ügyük háttérbeszorulásával, és ha küzdenek az általános gazdasági jólét emelkedéseért, amely nélkül az ő felszabadulásuk el sem képzelhető. A militarizmus ellen való küzdelmük igazi lehetősége akkor fog elkövetkezni, ha meglesz a választójoguk és ezzel a módjuk arra, hogy szavazatukkal szorítsák vissza a háborús elemet. A gazdasági jólét előmozdítására azonban már ma is vannak eszközeik, hatalmas eszközök, amelyekkel nagy eredményeket érhetnek el, csak használniok kell azokat. Ezekről az eszközökről legközelebb.